

El segle xx. La revolució esportiva de les dones

Milagros García Bonafé

Professora de Teoria i Història.

Directora del GEDE (Grup d'Estudis Dona i Esport), INEFC-Barcelona

Abstract

The changes carried out by women during the 20th century in all fields, from work to study, would be incomplete without female representation in the sporting field. The advances and gains of all type have their origin in the proliferation and expansion of women in physical practices. In relation to the role played by women in sport it is necessary to reflect on the difficulties they have had to overcome to achieve their integration, which were not any less than those they suffered in other areas of society.

Key words

sport, women, society

Resum

L'evolució feta per les dones al llarg del segle XX en tots els àmbits, des del treball als estudis i la seva inserció en la societat, no hagués estat completa sense la presència femenina en els camps esportius. Les millores i conquestes de tot tipus es troben en l'origen de la proliferació i expansió de les pràctiques físiques de les dones. En tractar el paper de les dones en l'esport s'ha volgut reflexionar sobre les dificultats que han hagut de vèncer fins arribar a la seva integració, dificultats que no han estat menors que les sofertes en altres àmbits de la societat.

La construcció de la dona moderna (s. XIX-XX)

El segle XX culminarà tot un seguit de canvis de tipus social i material que es van iniciar a mitjan segle XVIII i tot al llarg del XIX, com ara la industrialització, les millores en les vies de comunicació, les millores tècniques, l'impuls de les ciències i un llarg etc., que van canviar les formes de vida. Malgrat tots aquests avançats, les dones no van veure una millora en el seu paper social, que continuava restringit a la família, la llar i la cura dels

fills, els marits i els familiars més propers. A més a més, la llei, basada en el dret romà, situava les dones en clara inferioritat respecte als homes. Les dones no eren reconegudes com a persones jurídiques, depenien del marit per poder "administrar" la seva vida.

Aquesta situació es troba en l'origen dels primers moviments sufragistes, que cap a final del segle XIX van fer palesa la seva protesta i van reclamar el dret més elemental dels països democràtics, el del vot, que els era negat, i que ja havia estat reclamat el 1791 quan Olympe de Gouges proclamà la **Declaració dels drets de les dones i de la ciutadana** en plena Revolució Francesa.

A partir de la meitat del segle XIX les dones van estar presents en els moviments reivindicatius femenins; el 1857, les **socialistes utòpiques de Cadis** van reivindicar l'emancipació de les dones; el 1861, **Concepció Arenal** reivindicava la capacitat intel·lectual i professional femenina; el 1872, el **Congrés Obrer de Saragossa** va reconèixer el dret de les dones al treball extradomèstic, el segle va acabar amb la denúncia, el 1892, de l'**escriptora Pardo Bazán** per la discriminació de les dones en l'àmbit educatiu. "Quan les dones

anaren a matricular-se per primer cop (segle XIX) a les universitats europees va resultar que no estava prohibit: *ni tan sols estava prohibit*, perquè no s'havia pensat que ho anessin a fer. I s'interpretava com a 'masculinisme' l'apropiació de les possibilitats *humanes* perquè s'havia identificat allò merament humà amb allò propi del baró" ¹.

En l'últim terç del segle XIX, les dones es converteixen en el centre d'estudis i de discussions: què els convenia a les dones? Era acceptable la seva inclusió en el món laboral? Calia que estudiessin? Calia que practiquessin esports? Quins esports els convenien? Aquestes preguntes amagaven una inquietud davant una situació que, la societat del moment, no sabia com afrontar.

En els aspectes socials cal remarcar la presència, molt nombrosa, de les dones obreres en els països industrialitzats, encara que aquesta situació no va afavorir la independència de les dones, perquè el moviment obrer ha estat durant molt de temps reticent a la igualtat de les dones, malgrat la intensa acció d'algunes líders feministes, com ara Clara Zetkin que, entre d'altres coses, va llençar (el 1910) el Dia Internacional de les Dones.

Les historiadores del treball de les dones han demostrat la multiplicitat de formes que adopta al llarg del temps l'activitat laboral de les dones, així com la lògica social de la divisió sexual del treball. Per això, han posat aviat en qüestió l'oposició entre treball en el si de la unitat domèstica o familiar i treball assalariat. Michelle Perrot, Arlette Farge, Joan Scott, entre d'altres historiadores, han demostrat que el treball de les dones, abans fins i tot de la industrialització febril i de l'augment dels serveis, mai s'ha reduït totalment a les tasques efectuades dintre de la llar, encara que aquestes hagin estat l'element fonamental de les do-

nes en tots els sentits. També, a la inversa, el treball a domicili tampoc no ha desaparegut mai amb la concentració industrial i la terciarització de l'economia. Precisament, l'accent posat en la separació entre llar i treball ha conduït a accentuar les diferències entre homes i dones, i a fer de la dona treballadora un problema social. L'oposició entre mà d'obra masculina i femenina, creada al llarg del segle XIX, porta a la separació entre un assalariat regular masculí i un assalariat esporàdic femení, l'activitat del qual es desplega primerament i fonamentalment en l'esfera domèstica. ²

A principi del segle XX, les ocupacions a què podien accedir la majoria de noies solteres que necessitaven treballar, foren el servei domèstic i el treball a les fàbriques per a les dones de classe baixa. Però, depenent de la classe social les oportunitats no eren les mateixes. "Des de final dels segle XIX havien començat a obrir-se per a les dones altres ocupacions laborals, dintre sempre del sector terciari, els quals tenen en comú el fet de requerir un cert nivell d'instrucció: l'any 1882 correus i telègrafs comencen a admetre dones en les seves plantilles i l'any 1918 ho fa l'administració pública, (...) les professions liberals també comencen a obrir-se tímidament a les noies, en feines com ara mestra, llevadora o infermera". ³

Aquesta obertura al món laboral provocarà "la feminització de les feines burocràtiques auxiliars que s'acomplirà amb l'expansió administrativa i l'escolarització més gran de les noies (...) La feina d'oficina es considerarà especialment adequada per a les dones a causa del seu caràcter *sedentari* i de la seva necessitat de paciència i de resolució de tasques rutinàries". ⁴

D'altra banda quan "les dones de classe mitjana-alta, faran un altre plantejament, en el moment d'accedir a algun treball extradomèstic, ho faran per motivacions in-

dividuals (com el desig, per exemple, de gaudir d'independència econòmica o per raons professionals) i no pas com les classes més baixes, en les quals el motiu, generalment, és la millora de la posició i la qualitat de vida de la família, i com a tal ajut, és considera que es pot intensificar o interrompre's, segons les conveniències del col·lectiu familiar". ⁵

Cal destacar, a la mateixa època, final del segle XIX principi del XX, l'aparició d'un altre fenomen important: el moviment de dones que donarà pas a un nou tipus de dona, "una nova dona independent, amb educació superior i econòmicament autònoma que va rebutjar el culte a la vertadera feminitat i la seva legitimació fou amargament debatuda per les altres dones i els homes durant la primera meitat del segle XX". ⁶

La coincidència en el temps dels moviments de dones i l'aparició de les primeres esportistes no va significar que fessin una reivindicació femenina pel que fa a la pràctica esportiva, l'existència d'altres temes més prioritaris reclamaven l'atenció de les dones, el dret als estudis, al treball i al vot van constituir els terrenys on les dones van iniciar les seves reivindicacions. Com podem veure, el començament del segle XX, serà l'inici d'una cursa en contra dels prejudicis de tot tipus i contra interessos que havien creat un abisme conviencial i artificial entre el món masculí i el femení. De la profunda discriminació es va passar a la lluita reivindicativa que, amb el pas del temps, ha significat el guany d'una igualtat davant de la llei, però que encara no ha modificat, en profunditat, els comportaments estereotipats en relació als rols sexuals masculins i femenins.

Paral·lelament l'esport que, des del 1860, data de l'inici de les primeres federacions, s'havia anat expandint, iniciava el seu gran desenvolupament. Com a conseqüència d'aquesta presència de l'esport

¹ Julian Marias, *La mujer en el siglo XX*. Madrid: Alianza Editorial, 1980.

² Vegeu, per a la història del treball femení: Françoise Battagliola: "Histoire du travail des femmes". *La Découverte*, París 2000. Sobre la situació del treball femení a la Unió Europea en l'últim terç de segle XX, ver Margaret Maruani: "Travail et emploi des femmes". *La Découverte*, París, 2000.

³ Dolors Comas i Argemí et alii, *Vides de Dones*, Barcelona: Ed. Altafulla, pàg. 70.

⁴ Ibid., pàg. 70

⁵ Susana Narotzky, *Trabajar en familia. Mujeres hogares y talleres*, Valencia: Institució Alfons el Magnànim, 1988.

⁶ Citat per Carmen Díaz Mintegui, "Deporte y construcción de las relaciones sociales de género", *Gazeta de Antropologia*, 1996, pàg. 96.

en la societat, una minoria, començava a veure amb bons ulls que les dones practiquessin alguns esports, sempre que no fossin excessivament competitiu, i que s'adaptessin a les "característiques" de la fisiologia femenina. Però ni la ciència mèdica ni la societat civil, en general, veien amb bons ulls la figura de la dona esportista; els primers, no trobaven en l'esport una activitat recomanable per a la salut de les dones atesa la seva constitució i, d'altra banda, la societat tampoc no admetia la figura d'una dona decidida, segura i independent, que és la que l'esport construïa. Així, quan es comença a recomanar la pràctica física per a les dones de principi de segle, com per exemple l'excursionisme, es fa per unes raons exclusivament eugenístiques: millorar la salut de les futures mares i, en conseqüència, dels futurs fills.

Aquesta visió higienista i utilitarista al voltant de les pràctiques físiques més adequades per a les dones serà constant al llarg del temps, i serà més o menys accentuada depenent de les necessitats dels Estats d'augmentar la taxa de naixements.

Malgrat totes aquestes posicions que no afavorien la difusió de l'esport entre les dones, algunes ja havien començat a iniciar-se en una pràctica que estava molt més estesa entre els homes. Les propietats curatives de l'aigua salada i la brisa marina apropa les filles de la burgesia a balnearis i platges. "La hidroteràpia de l'aigua de mar podia alleujar l'esterilitat, el catarro o l'estrenyiment (...), però, sobretot curava els mals derivats de les tensions, l'estrès i la contaminació de les ciutats, i que variaven des de la depressió, el llanguiment cloròtic i la hipocondria fins a les neurosis, els deliris i altres trastorns nerviosos".⁷

La bicicleta també es troba en l'origen de la difusió de les pràctiques físiques femenines de principi de segle, sense oblidar-ne, però, els detractors, que no consideraven aquesta pràctica adequada per a les dones. La bicicleta estava vista com

un element que acabaria per trastornar els costums i les bones maneres i aquests acabarien per afectar sobretot les dones, que van adoptar per a la seva pràctica la utilització dels bombatxos inventats per les feministes de Nova York el 1849. "Fins i tot els que es desfeien en lloances a les noves rodes del progrés s'adonaven que, vestides amb bombatxos de vellut, les dones començaven a assemblar-se als homes". Però les dones, malgrat les nombroses opinions en contra, van trobar en la bicicleta un element de llibertat que els va permetre viure a la velocitat dels moments; no és estrany que la presidenta del Congrés Feminista de 1896, aixequés la seva copa per brindar per "la igualitària i anivelladora bicicleta" que estava a punt d'alliberar el seu sexe".⁸

El segle XX s'inicia, en el terreny esportiu, amb la participació de les dones en els Jocs Olímpics, en les proves de golf i de tennis; la tennista Charlotte Cooper, de Gran Bretanya, esdevé la primera campiona olímpica. I les canadenques escalen les Muntanyes Rocalloses.

La presència de les dones en la societat

La lluita de les dones feministes per conquerir el dret al vot, gairebé a tots els continents i, sobretot, als Estats Units i al Regne Unit (hi ha sufragistes que a començament del segle arriben fins i tot a la vaga de fam), i la Revolució d'Octubre de 1917, van suposar una commoció que va impulsar les lluites per l'emancipació de les dones.

La Primera Guerra Mundial va impulsar les seves voluntats pacifistes i en 1915, en ple conflicte mundial, el Congrés Pacifista de l'Haia donarà lloc a la creació de la primera Lliga Internacional de les Dones per la Pau i la Llibertat que serà presidida per l'americana Jane Addams, que rebrà el Premi Nobel en 1931. També va contribuir a legitimar el dret al treball de les dones, atès que aquestes havien de reemplaçar els homes que

havien marxat al front, circumstància que va accelerar l'obtenció del sufragi femení.

Als països industrialitzats, especialment durant els anys vint, el cos femení adquireix una gran llibertat de moviments: s'abandona la utilització del cosset, les faldilles es fan més curtes, els cabells es tallen curts, etc., cosa que condueix a una mena de modernisme a la "garçon" que domina alguns indrets burgesos, sobretot, a ciutats com ara París, Berlín o Nova York i que, amb el temps, s'exporta a altres llocs.

Aquesta dinamització i comoditat de la moda facilitarà, enormement, la presència cada cop més nombrosa de les dones en l'àmbit esportiu.

Els Jocs Olímpics ampliaven les proves en què podien participar les dones, malgrat l'oposició de personatges tan influents com Pierre de Coubertin, restaurador dels Jocs Olímpics moderns, que opinava "...quant a la participació femenina en els Jocs, hi sóc contrari. És en contra la meua voluntat que hagin estat admeses en un nombre de proves cada cop més gran".⁹ A causa d'aquesta negativa la Federació Esportiva Femenina Internacional va organitzar els primers Jocs Olímpics per a dones a París; hi van assistir 20.000 espectadors i s'hi van establir 18 records mundials en atletisme el mateix dia.

En 1924 una representació femenina va participar en els Jocs Olímpics, en les proves de tennis. Les seleccionades van ser la catalana Rosa Torres i una jove i molt jove Lilí Àlvarez.

En els Jocs Olímpics de 1928 les dones eren admeses en tres proves d'atletisme. El mateix any, 1928, l'interès creixent de les dones per la pràctica esportiva es materialitza a Espanya amb l'aparició del primer club femení del que tenim notícia, El Club Femení d'Esports, fundat a Barcelona per a la promoció i divulgació de l'esport entre les joves de classe mitjana i baixa, malgrat que els objectius eren formar mares saludables adequadament

⁷ Eugen Weber, *Francia, fin de siglo*. Madrid: Editorial Debate S.A. 1989, pàg. 234.

⁸ *Ibid.* pàg. 262.

⁹ Pierre Coubertin. *Ideario Olímpico. Discursos y ensayos*. Madrid: INEF, 1973, pàg. 70.

educades i amb una sòlida preparació física.

L'any 1929 el món de l'esport femení espanyol comptarà amb la victòria de Lilí Álvarez en dobles de tennis en el Roland Garros.

La situació mundial es veurà sotraguejada per la crisi del 1929 i les seves negatives repercussions arreu del món; aquesta situació tallarà l'impuls pres per les dones, i es tornarà a revalorar el model de dona sotmesa a l'autoritat de l'home. En el cas espanyol la Depressió va actuar com un revulsiu que va accelerar la profunda crisi política de la Dictadura de Primo de Rivera. La crisi de 1929 va quedar, en els seus aspectes més generals, relacionada amb el canvi polític que va obrir l'escenari democràtic a l'Estat espanyol i que va acabar amb la proclamació de la segona República que, evidentment, va repercutir positivament en la situació de les dones.

La modernització de l'estat. Les dones i l'esport

La segona República va adoptar un seguit de mesures que van significar grans avenços en el reconeixement dels drets de les dones: dret al vot, al divorci i, a Catalunya, el dret a l'avortament. Paral·lelament a aquestes conquestes, l'esport femení va créixer i es va expandir. El 1931, Campionat d'Espanya d'atletisme femení, el 1933 els de natació, esquí, futbol, cross, hoquei, etc.¹⁰

Els clubs i associacions femenines, com "Las Legionarias del Deporte y de la salud" o la Sociedad Femenina de Atletismo proliferen per tot el territori espanyol. Les publicacions esportives i les seccions d'esports d'alguns diaris comencen a referir-se a l'esport femení destacant els aspectes tècnics que predominen sobre l'anècdota i el comentari frívol, que havia marcat l'estil del periodisme que tractava l'esport femení fins al moment. De tota manera, l'esportista era tractada per la premsa de manera galant, i es fa més re-

ferència a la seva bellesa que a la seva competència.

La natació i el tennis apleguen un gran nombre de participants però, en general, les esportistes participaven en diferents modalitats com, per exemple, Manolita Pérez, campiona de 100 metres lliures, que a més a més practicava gairebé totes les modalitats atlètiques, com cursa de tanques, llançament de javelina, de disc, etc., o la mateixa Lilí Álvarez que practicava, a més del tennis, el ciclisme i l'esquí, esport en què fou campiona d'Espanya el 1941.

Malgrat la presència de nombroses dones en l'àmbit esportiu, calia explicar a la societat que l'esport no allunyava les dones de la seva funció primordial de mare i esposa, i la majoria d'esportistes, fins i tot de nivell internacional, n'abandonaven la pràctica en el moment del casament o, com a molt quan tenien el primer fill.

La derrota de la II República en la guerra civil espanyola va significar la pèrdua dels drets democràtics aconseguits per les dones anteriorment, sobretot els avenços conquerits durant el Front Popular (1936-39), en què "Mujeres Libres" fou un referent constant.¹¹ El franquisme, de seguida que va guanyar la guerra, va adoptar el model exaltat pel nazisme i el feixisme.

Les pràctiques físiques per a les noies en edat escolar foren reduïdes a la pràctica d'aquells esports que es consideraven adaptats a la seva condició social i biològica i el paper de mares i esposes sotmeses a la voluntat del marit, del qual dependran legalment, serà el lloc en la societat que el franquisme els adjudicarà. Les poques dones adultes, que feien pràctica esportiva, l'abandonen en el moment de casar-se, l'igual com la majoria de treballs, a excepció de les obreres i les treballadores domèstiques. Per assegurar que es complien els programes d'activitat física es va crear un organisme encarregat de vetllar pel seu desenvolupament. La *Sección Femenina* es va fer càrrec fins a la seva desaparició el 1975 de la formació física de les noies i joves espanyoles.

Durant la Segona Guerra Mundial les dones van tornar a reemplaçar els homes en l'activitat productiva però, en finalitzar la guerra, una forta pressió social les obligarà en gran part a "tornar a casa per protagonitzar el fenomen –necessari– del "baby boom". Les activitats físiques seran un cop més utilitzades amb finalitats de millora de la salut de les dones per tenir fills sans i forts. No obstant això, és evident que el fort creixement econòmic de la postguerra, els anys anomenats com els "trenta anys gloriosos" (1945-1975), en què el capitalisme creix com mai no ho havia fet abans, accelera la inserció professional de les dones cosa que, alhora, contribueix a la seva major participació política i a l'expansió de la participació de les dones en les activitats esportives.

L'any 1934 se celebren a Londres els quarts i últims Jocs femenins, i desapareixen el 1936, quan van ser incloses en els Jocs Olímpics noves proves per a les dones.

La maternitat comença a no ser obstacle per a la pràctica esportiva d'alt nivell i el 1948 Fanny Blankers-Koen, dels Països Baixos, fou la primera dona-mare que va ser coronada campiona olímpica, però la funció materna de les dones no deixava de ser un element que s'analitzava com el principal impediment per al rendiment esportiu femení. Les dones eren inferiors als homes per causes biològiques.

Quan en 1945, l'ONU declara que "a treball igual salari igual" i, en 1948 declara també la igualtat entre sexes a la "Declaració universal dels drets de l'home", és reconeix de manera implícita l'obligació dels Estats de vetllar, perquè les desigualtats a tots nivells desapareguin. En 1949 apareix *El segundo sexo*, de l'escriptora francesa Simone de Beauvoir, on afirma que la "inferioritat" femenina no és biològica, sinó social i, en 1963, l'americana Betty Friedan analitza, en *La dona mistificada*, el malestar de les dones a la llar, encadenades als aparells domèstics, i la culpabilització amb què viuen les dones assalariades; aquest sentiment serà present fins i tot en els nostres dies, per a

¹⁰ Vegeu Milagros García Bonafé, "Las mujeres y el deporte: del 'corsé' al 'chandal'", a revista *Sistema* núm. 110-111, novembre 1992, pàg. 37-53.

¹¹ Vegeu Mary Nash, *Rojas. Las mujeres republicanas en la guerra civil*. Madrid: Taurus, 1999.

nombroses dones, en el moment de decidir-se a utilitzar part del seu temps en una pràctica física.

Però el camí iniciat per les dones, com si d'una cursa es tractés, començava a albirar la meta; el 1960, en els Jocs Olímpics, les dones van ser admeses en la cursa de 800 m, prova que havia estat eliminada en els Jocs de 1928 per l'arribada de dues dones col·lapsades a la meta. Les proves de 3.000 i la marató van haver d'esperar fins al 1984.

Els anys 60, van ser testimoni de canvis de tota mena. La "píndola" es comercialitza a partir de 1960, cosa que permet a les dones controlar la seva fecunditat. A Amèrica i a Europa apareixen grups contestataris i moviments antiimperialistes, una joventut progressista camina cap a la lògica d'alliberament i lluita contra l'opressió patriarcal d'un capitalisme triomfant i en creixement continu. Es creen "grups d'acció" de dones i, en 1968, esclata el *Women's Lib* o Moviment d'Alliberament de les Dones que s'estén per tot arreu, i arrela ja de forma definitiva en un moviment feminista mundial que arribarà a tots els grups socials, professions i activitats de la societat.

El final del segle XX. L'esport intel·ligent

Com a conseqüència de tota la situació anterior, l'esport femení iniciarà una progressió en tots els terrenys. Les dones s'incorporen al món científic i la seva presència en els diferents àmbits esportius, no sols com a practicants sinó com a metgesses, entrenadores, psicòlogues etc., impulsa estudis per analitzar les característiques femenines a tots els nivells.

Els mites sobre la inferioritat, tant física com psíquica, de les dones, van deixant pas a una visió més real i científica. Les prohibicions en nom d'una suposada biologia, que no els permetia participar en segons quins esports o que els barrava el pas a algunes proves, van desapareixent.

Les dones depenen de la seva voluntat i de les polítiques esportives dels Estats, per tenir més o menys facilitats per accedir, pràcticament, a totes les modalitats esportives de qualsevol nivell.

La presència de les dones en els Jocs Olímpics ha estat un indicador de la presència femenina en l'esport d'alt rendiment. Als Jocs d'Atlanta, el 1996, la presència de participants fou de 3.626 dones d'un total de 10.629 atletes, un 32 % més que en els Jocs de Barcelona de 1992. Els ajuts als països en vies de desenvolupament que promou el CIO repercutiran, segurament, en una major presència de les dones als Jocs al llarg dels pròxims anys.

Malgrat aquesta acceleració dels últims anys, i la demostració de les seves capacitats, les dones esportistes no han accedit a l'Olimp dels millors atletes masculins, les diferències biològiques és continuu utilitzant com a motiu de debat en la valoració del seu rendiment. La incursió de les dones en activitats on les qualitats físiques basades en la força i la velocitat, són determinants, ha provocat que l'esport femení sigui considerat com de segona categoria i, en conseqüència, premis i honors, espais en els mitjans de comunicació, "sponsors", etc., tenen sempre menor quantia i menys importància. D'altra banda, la presència femenina en llocs de responsabilitat esportiva és l'assignatura pendent que li queda a l'esport per aconseguir una igualtat real.

Arribat aquest moment la pregunta que sorgeix és, evidentment, per què les dones s'han entestat en una pràctica en què les seves condicions biològiques les fa ser sempre d'inferior categoria? La resposta la podem trobar si analitzem l'esport des d'una perspectiva més àmplia que la purament biològica. Si l'observem com un conjunt d'accions, en què la resolució dels problemes que planteja tenen factors múltiples. La resolució dels problemes es pot assolir mitjançant una progressió en l'entrenament de l'eficàcia física solament o, i aquí entra la diferent manera de resoldre situacions, en funció de les diferències

biològiques, utilitzant una estratègia diferent que s'adapti a les característiques del grup participant.

Les dones han aportat a l'esport una visió que va més enllà del desenvolupament de les qualitats físiques, les dones han transformat la pràctica esportiva en un conjunt d'accions on la intel·ligència motriu, l'ús intel·ligent de l'espai tenen com a conseqüència que esports com al tennis o al futbol, per citar-ne dos de molt diferents, hagin assolit un nivell de competència que la sola millora física no pot aconseguir.

Els inicis del segle XX han estat testimoni de les pretensions i pressions de les dones per accedir a la pràctica esportiva, els inicis del segle XXI són testimoni de la presència de les dones en aquest món, en nombre evidentment significatiu, però, sobretot, en aquest moment l'esport de competició s'ha beneficiat d'una interpretació més rica i variada, des de la perspectiva motriu, gràcies a la participació de dones esportistes.

A hores d'ara, i de forma general, a les dones els queden poques barreres per accedir a la pràctica esportiva, pràcticament en totes les seves modalitats, però no hem d'oblidar que l'esport d'alt nivell és practicat per una minoria de persones, les quals han de reunir uns requisits físics imprescindibles.

L'esport, en l'actualitat, s'ha convertit en un fenomen que arriba a la majoria de la població, la qual participa d'aquest fet des de situacions molt variades: espectadors, participants, directius etc. L'esport "s'ha diversificat molt, de manera que pot adaptar-se a gustos molt variats. D'ésser un sistema tancat, amb codis i valors uniformes, ha esclatat en un sistema obert que dona entrada a col·lectius amb motivacions diferenciades. En l'esport es reflecteixen sensibilitats contemporànies (salut, diversió, amor a la natura...). (...) Es considera que forma part dels béns culturals a què tota persona ha de poder accedir per tal que el dret a la igualtat sigui garantit".¹²

Creiem que en aquesta transformació i democratzació de les pràctiques esportives

¹² Núria Puig; Klaus Heinemann: *Institucions públiques i desenvolupament de l'esport a Catalunya (1975-1994). Proposta d'un marc teòric interpretatiu*. Barcelona: Publicacions UB, 1995, pàg. 127.

les dones han tingut un paper important, des de totes les perspectives. Si l'esport de competició s'ha enriquit gràcies a la presència de les dones, les activitats de lleure i salut tenen en elles els principals usuaris. L'esportivització de la nostra societat seria impensable si el col·lectiu femení no hagués apostat i, lluitat, per ocupar un lloc en el seu si.

Un cop aconseguida la normalització de les dones en l'àmbit de l'esport resta ara aconseguir que el nombre de practicants esportives, sigui quin sigui el seu àmbit, augmenti.

Les polítiques educatives han iniciat un seguit de mesures i treballs per assolir aquesta fita, atès que els treballs realitzats sobre el tema indiquen que les joves espanyoles, d'entre 11 i 15 anys, són les

que menys activitat extraescolar fan dels països europeus, seguides pels països de l'Est.¹³ Aquest tema, però, pel seu abast s'haurà de tractar en un altre moment.

Bibliografia

- Battagliola, F.: "Histoire du travail des femmes". *La Découverte*, París, 2000.
- Comas y Argemí, D. i altres: "Vides de dones", Barcelona: Altafulla, 1990.
- Díaz Mantegui, C.: "Deporte y construcciones de las relaciones sociales de género". A *Gazeta de antropología*, 1996.
- Coubertin, P.: *Ideario Olímpico. Discursos y ensayos*. Madrid: INEF, 1973.
- García Bonafé, M.: "Las mujeres y el deporte: del 'Corsé' al 'Chandal', a revista *Sistema* 110-111, novembre 1992, pàg. 37-53.

Marías, J.: *La mujer en el siglo XX*. Madrid: Alianza Editorial, 1980.

Maruani, M.: "Travail et emploi des femmes". *La Découverte*, París, 2000.

Narotzky, S.: *Trabajar en familia. Mujeres, hogares y talleres*. Barcelona: Atafulla, 1990.

Nash, M.: *Rojas. Las mujeres republicanas en la guerra civil*. Madrid: Taurus, 1999.

Puig, N.; Heinemamm, K.: "Instituciones públicas i desenvolupament de l'esport a Catalunya (1975-1994), Proposta d'un marc teòric interpretatiu". A *Acàcia*. Barcelona: Publicacions UB, 1995, pàg. 123-143.

Torres, E.: "Factores personales y sociales vinculados a la práctica físico-deportiva desde la perspectiva de género". Ponencia presentada en las *Jornadas sobre género y deporte*. Granada: Junta de Andalucía, 2001.

CAAWS ACAFS:

http://www.caaws.ca/francais/fits_sillants/

¹³ Vegeu Elisa Torres: *Factores personales y sociales vinculados a la práctica físico-deportiva desde la perspectiva de género*. Ponència presentada a les Jornadas sobre Género y Deporte, organizadas per la Junta de Andalucía, Granada, mayo 2001 (actes xerocopiades).